

OSVRT NA KNJIGU O CRNOJ GORI U DOBA BALŠIĆA

Božidar ŠEKULARAC, *Crna gora u doba Balšića*, "Obod", Cetinje, 2011., 318 str.

U proljeće 2011. godine iz tiska je izašla monografska publikacija akademika DANU, prof. dr. sc. Božidara Šekularca *Crna Gora u doba Balšića*, u izdanju "Oboda" iz Cetinja. Ovo je prvi put da je u Crnoj Gori napisana cjelovita monografija o ovoj crnogorskoj (zetskoj) dinastiji koja je obnovila zetsku (crnogorsku) državu sredinom XIV. stoljeća i koja je dala velik doprinos njenim povijesnim temeljima, trajanju, kulturi, Crkvi i narodu. Ovo je, poslije studije o Vojislavljevićima, autorova druga knjiga koja obrađuje srednjovjekovne crnogorske dinastije. Recenzenti knjige su eminentna imena iz područja medievalistike i povijesti umjetnosti: prof. dr. sc. Petar Rokai, prof. dr. sc. Rajko Vujičić i mr. sc. Vesna Vičević. Ovom monografijom autor je osvijetlio osnovne činitelje pod čijim je utjecajem nastajala povijest Crne Gore u doba Balšića.

Crna Gora u doba Balšića priča je o izuzetnoj složenosti povijesti Balkanskog poluotoka. Povijest Zete predstavlja nastavak povijesti dukljanske države koja je krajem XII. stoljeća Nemanjinim osvajanjem potpala pod vlast Raške. Ulazeći u njen sastav u obliku koji su nametnuli Nemanjići, uvijek je čuvala dio političke samostalnosti, a podčinjavajući mu se, s vremena je na vrijeme sa svoje strane iskazivala utjecaj na srpsko carstvo, čime je potvrdila svoju individualnost i u doba njegove najveće moći. Zeta je u nemanjićkoj državi uživala posebne povlastice, slične onima Walesa pod engleskom vlašću.

Monografija *Crna Gora u doba Balšića* djeluje integrirano. Veze među pojedinim cjelinama su čvrste kako bi se formirala jasnija slika o najznačajnijim povijesnim procesima u doba Balšića. Važno je istaći da je monografija konceptijski, sadržajno i terminološki u dobroj mjeri optimizirana. Za razliku od mnogih monografija, ova je oslobođena viška faktografije, nepotrebnih fraza i detaljnije i suhoparne deskripcije, a njen se tekst u stilskom i jezičkom smislu odlikuje odnjegovanom rečeničnom formom te ujednačenom i usklađenom ritmičnošću leksičkih konotacija.

Autor je dao kvalitetnu sadržajnu strukturu s naslovima i podnaslovima. Navedeni su izvori s namjerom da se čitatelji upute na literaturu, ali i da se potkrijepe ključni stavovi vjerodostojnim činjenicama. Upravo je to autoru omogućilo da istovremeno konstatira, priopćava i upućuje na povezanost i uvjetovanost svega materijalnog i etabliiranog u prostoru. Knjiga se sastoji od uvodnoga dijela, jedanaest poglavlja, priloga te izvora i literature. Monografija ima ukupno 318 stranica, dobro je opremljena i bogato ilustrirana s 27 slika, 4 skice, 50 grafikona, 3 tabele i 7 zemljovida. Izvore i literaturu čini 165 jedinica, među kojima su i do sada neobjavljivani spisi iz Arhiva Albanije u Tirani.

U uvodnom dijelu autor predstavlja opću geopolitičku situaciju u Zeti toga vremena, dajući nam podatke o njenim granicama, imenu, položaju i osobenostima u državi Nemanjića, istovremeno praveći paralelu s vladavinom Balšića. Poglavlja se sastoje od sljedećih naslova: "Ime i porijeklo Balšića", "Vladavina Balšića", "Balšići i Venecija", "Balšići i Kotor", "Crkvene prilike u Zeti u doba Balšića", "Društveno-ekonomski i privredni odnosi u Zeti Balšića", "Društveno-pravni odnosi u Zeti Balšića", "Simboli Balšića – grb, zastava, pečat", "Dinastička porodica Balšića", "Kulturne prilike u Zeti Balšića" i "Zetski arhiv".

Govoreći o imenu i podrijetlu Balšića, autor kazuje da je to pitanje kod povjesničara izazivalo velik interes, brojne dileme i pretpostavke s tim u vezi, a ponekad i improvizacije. Navodeći činjenice, autor zaključuje da je ime Balša autohtono na crnogorskom prostoru, da je njegova romanska osnova imala analogije i u drugim, posebno zapadnim zemljama, zbog čega je i podrijetlo dinastije Balšić dovedeno u vezu s Francuskom. U sljedećem poglavlju autor kronološki prikazuje vladavinu Balšića od njihova rodonačelnika Balše I. do zadnjeg vladara dinastije Balše III., iznoseći njihovu titulaciju i političke prilike u njihovo doba. Posebno je poglavlje posvećeno odnosu Balšića i Mletaka, koji se manifestirao kroz (ne)prijateljstva tijekom cijelog razdoblja njihove vladavine. Mleci su, kao velika pomorska i trgovačka sila, imali u svojoj interesnoj sferi i zetsko ozemlje Balšićevih. U mletačkim je i dubrovačkim pismohranama sačuvano najviše gradiva kojim se u velikoj mjeri osvjetljava

ukupna djelatnost i vladavina ove crnogorske (zetske) dinastije. Balšići su tijekom cijelog vremena svoje vladavine zetskom državom težili steći posjed nad velikim i bogatim pomorskim i trgovačkim gradom Kotorom, sukobljavajući se pritom s Mletačkom Republikom, oblasnim gospodarima u zaleđu i bosanskim vladarima.

Autor ističe da je tradicija katoličanstva na području Crne Gore, i pored širenja pravoslavlja u doba Nemanjića, nastavljena u punom smislu i u doba Balšića – tradicija koja, uostalom, proistječe i iz njihova podrijetla. Balšići su iskoristili raspad srpskog carstva ne samo za obnovu zetske (dukljanske) države nego i za obnovu Katoličke crkve u svojoj državi, odnosno za djelomičnu uspostavu moći Barske nadbiskupije i Kotorske biskupije, i to uz pomoć pape. U poglavlju o društveno-ekonomskim i privrednim odnosima u Žeti u vrijeme Balšića autor ukazuje na činjenicu da su gradovi sa svojim posjedima u okolici bili nositelji društvenog i gospodarskog razvoja te da su snažno utjecali na privredni razvoj stanovništva. Posebno ističe Skadarsku oblast kao privredno-gospodarski najrazvijeniji dio države Balšićevih. Istaknute su trgovačke veze s Dubrovčanima, a posebno je obrađen novac Balšićevih u Zeti. Kao posebno poglavlje izdvojeni su i društveno-pravni odnosi u onodobnoj Zeti, pri čemu su istaknuti karakter vlasti Balšićevih i njihove kancelarije te društveni slojevi i državne funkcije, kao i njihove prijestolnice. U poglavlju o simbolima Balšića obrađeni su njihov grb, zastava i pečati, koji predstavljaju logičan nastavak tradicije posjedovanja znamenja državnosti i vlasti. Inače, iz doba Balšića sačuvan je samo jedan stijeg države Zete. Pod utjecajem Zapada, u grbu Balšićevih pojavila se vučja glava s razjapljenim čeljustima. Ovaj lik iz grba Balšići su upotrebljavali kao svoj znak na pečatima i novcu. Vladari kuće Balšića imali su i svoje pečate, što je jedan od pokazatelja vladarske nezavisnosti (do sada je poznato desetak sačuvanih raznovrsnih njihovih pečata).

U poglavlju o dinastičkoj porodici Balšića pojedinačno su predstavljani vladari ove kuće: Balša I., Stracimir Balšić, Đurađ I. Balšić, Balša II., Đurađ II. Stracimirović Balšić, Balša III. Balšić, Konstantin Balšić Đurđević, Stefan Balšić Maramonte, Jelena Balšić, Jevdokija Balšić i Rudina Balšić. Ističući obilježja vladavine, autor ukazuje i na povijest njihova vremena, potkrjepljujući podatke izvornim činjenicama. Na kraju je dato i rodoslovno stablo Balšića. Balšići su iza sebe ostavili veliku kulturnu ostavštinu, naročito u obliku vladarskih zadužbina. U samostanima Balšićevih osnovani su mnogi skriptoriji u kojima su prepisivane i ukrašavane knjige. Tom vidnom doprinosu u području arhitekture, slikarstva i književnosti autor je posvetio cijelo poglavlje. Samostani Starčeva Gorica, Beška, Moračnik i Praskvica, odnosno *Vranjinsko-Zetsko četveroevanđelje*, *Cetinjski psaltir* i *Gorički zbornik*, samo su neki primjeri spomenutih kulturnih stečevina koje je autor opisao u ovom poglavlju. U zadnjem, jedanaestom poglavlju autor u okviru Zetskoga arhiva objavljuje 41 dokument, a u prilogu donosi i šest preslika povelja Balšićevih.

Ovim djelom autor je obavio impozantan posao koji ima višestruku dimenziju i specifičnu znanstvenu i nacionalnu težinu. Objavljujući knjigu *Crna Gora u doba Balšića*, prof. dr. sc. Božidar Šekularac dao je velik doprinos povijesnoj znanosti i medievalistici u Crnoj Gori i šire.

Mr. sc. Vasilj Jovović